

УДК 343.01

Джафарзаде Джафар Теймур Огли
аспірант*Інституту права імені князя Володимира Великого*
*Міжрегіональної Академії управління персоналом***ПОНЯТТЯ ТА ГЕНЕЗИС ВИНИКНЕННЯ ГРУПОВОГО ПОРУШЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ**

Постановка проблеми. Однією з необхідних і обов'язкових умов нормального функціонування будь-якої держави є підтримання громадського порядку на належному рівні. Правоохоронні органи прикладають чималі зусилля, на шляху протидії кримінально караніми формам порушень правил поведінки людей в суспільстві – вандалізмом, хуліганством, груповим порушенням громадського порядку, масовими заворушеннями. Однак результати кримінологічних досліджень свідчать про те, що злочини проти громадського порядку продовжують залишатися досить поширеними в Україні, більш того погіршуються їх якісні характеристики (змінюються мотивація, способи вчинення, зростає організованість). Ці злочини становлять явну, серйозну небезпеку для всього суспільства, порушують нормальну роботу підприємств, організацій, установ, заподіюють майнову шкоду, фізична й інша шкода особистості і т.д.

Можливості правоохоронних органів ефективно реагувати на факти злочинів проти громадського порядку обмежені недостатнім правовим, інформаційним і організаційним забезпеченням. Тому першочерговим завданням в даний час є визначення оптимального кола кримінально-правових, кримінологічних та управлінських заходів, застосування яких найбільш ефективно позначиться на стані боротьби зі злочинами проти громадського порядку.

У своїй діяльності по охороні громадського порядку працівники поліції часто стикаються з конфліктними ситуаціями, які відбуваються як між громадянами, так і між громадянами і посадовими особами. В результаті чого працівники поліції повинні чітко знати які дії містять в собі ознаки групових порушень громадського порядку, а які масових заворушень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий внесок у дослідженні проблем забезпечення громадського порядку зроблено видатними науковцями, серед яких, Г.В. Андрусів, П.П. Андрушко, В.Г. Гончаренко, Ю.М. Кармазін, О.В. Кириченко, В.В. Левчук, С.Я. Лихова, О.Г. Литвинко, Р.П. Олійничук, П.С. Матишевський, П.В. Шалдирван та інші.

Метою даної статті є з'ясування змісту терміна «групового порушення громадського порядку», основних видів таких порушень та деякі аспекти генезису його становлення.

Виклад основного матеріалу. Розпочинаючи висвітлення зазначеної теми, впершу чергу слід зупинитись на розумінні самого поняття правопорядок. Під ним слід розуміти суспільний порядок, врегульований правом, законом [1, с. 1102]. Що ж до терміна «порядок», то під ним у цьому самому словнику розуміється стан, коли все робиться, виконується так як слід, відповідно до певних вимог [1, с. 1074]. Під зазначеними в останньому визначенні «певними вимогами» в контексті терміна «правовий порядок» слід розуміти вимоги нормативно-правових актів. Таким чином, із мовознавчого розуміння випливає, що термін «правопорядок» не обмежується порядком на вулиці або порядком у залі судового засідання. Ґрунтуючись на цьому можна дійти висновку, що сили охорони правопорядку теж не обмежуються тими, що охороняють порядок тільки у громадських місцях.

В кримінально-правовому сенсі поведінка натовпу є груповим порушенням громадського порядку або хуліганством, що належать до Розділу XII КК України – Злочини проти громадського порядку та моральності. Девіантна поведінка у вигляді групових бійок є досить традиційною для вітчизняних соціокультурних умов. Хуліганськими називали всіх вуличних буянів; саме слово стало називним і набуло в Російській імперії розповсюдження з кінця XIX ст. Прояви такої поведінки сягають у давнину: цинізм (вчення кініків у Стародавній Греції) завжди трактувався як нігілістичне ставлення до людської культури та загальноприйнятих правил моральності; його синоніми – аморалізм, аморальність, аморальна поведінка. В словнику В. Даля цинізмом називається «відсутність сорому, внутрішнього усвідомлення недозволенності, каяття, самозасудження, внутрішньої відповідальності перед совістю»; в Новому українському тлумачному словнику – це безсоромність, зневажливо-зухвале ставлення до загальноприйнятих норм моралі й етики.

Під груповими порушеннями слід розуміти порушення громадського порядку шляхом організації групових дій, що призвели до грубого порушення громадського порядку або суттєвого порушення роботи транспорту, підприємства, установи чи організації, а також активна участь у таких діях.

До групових порушенням громадського порядку можна віднести:

- порушення встановленого порядку проведення мітингів та інших публічних акцій;
- групові бійки на стадіонах і вулицях;
- прояв протиправного невдоволення, як правило, законним діям правоохоронних органів.

Варто розуміти, що групові порушення громадського порядку відносяться до числа надзвичайних випадків, коли суттєво ускладнюють оперативну обстановку. Учасники безладів заважають діяльності органів влади, порушують нормальний ритм життя міста або району, підривають його економіку, наносять матеріальну та моральну шкоду, викликають широкий суспільний резонанс. За своїм характером групові порушення громадського порядку несуть велику громадську небезпеку, тому за участь у таких діях передбачено кримінальну відповідальність. При групових порушеннях громадського порядку діє натовп, який займається погромами, підпаленнями, зруйнуваннями, замахами на життя та здоров'я громадян, на державне та суспільне майно. Їх активні учасники підривають авторитет представників органів влади шляхом наклепу та підбурення, які викликають недовіру населення до правомірності їх дій.

Масові заворушення – це вчинене групою людей (натовпом) посягання на громадську безпеку, що супроводжується насильством над людьми, погромами, підпалами, знищенням майна, застосуванням вогнепальної зброї, вибухових речовин або вибухових пристроїв, а також наданням збройного опору представникам влади. Під час масових заворушень порушується громадський порядок на значній території, паралізується діяльність органів влади і управління.

Слід зауважити, що у більшості наукових і навчальних видань, присвячених проблемам кримінології, характеристика хуліганства дається одночасно з тяжкими злочинами проти особистості, такими як вбивство, катування, зґвалтування [2, с. 122].

Це обумовлено декількома обставинами. По-перше, значна кількість хуліганських дій пов'язано з насильством над особистістю. По-друге, злісне хуліганство, що становить близько 15% від загального числа реєстрованих хуліганських дій, пов'язане із застосуванням зброї або предметів, використовуваних як зброї. По-третє, вивчення судово-слідчої практики показує, що вчинення тяжких злочинів передують ціла серія окремих хуліганських дій. Зважаючи на специфіку групових порушень громадського порядку слід розуміти, що вчинення зазначених дій спричиняє заподіяння суттєвої шкоди діяльності підприємствам, установами чи організаціям, що в свою чергу викликає широкий суспільний та науковий інтерес до даної негативного явища [3, с. 50].

Так, І.І. Карпець відзначаючи зв'язок хуліганства із злочинами проти особистості, писав, «Кримінологи давно встановили закономірність (при нормальному перебігу подій), згідно з якою більш активне кримінальне переслідування осіб, які вчиняють хуліганство сприяє зменшенню вчиненню інших злочинів, зокрема вбивств і тілесних ушкоджень» [4, с. 377].

Групове порушення громадського порядку у переважній більшості вчиняється особами чоловічої статі, що пояснюється психофізичними особливостями, схильністю до споживання алкогольних напоїв, широким колом спілкування, де можуть виникнути конфліктні ситуації.

Проводячи історичний екскурс варто відмітити, що починаючи з 1986 року з'явилася тенденція до збільшення обсягу загальносвітового групового життя в загальній структурі цього виду суспільно небезпечної діяльності. Получили розповсюдження масові хуліганські дії серед неповнолітніх, які спричиняли значну матеріальну шкоду [5, с. 133].

Тенденція зростання групових порушень громадського порядку відзначається не тільки в нашій країні. В Японії «хуліганські групи неповнолітніх тероризують не тільки учнів, але їх жертвами стають і викладачі. Крім того, своїми діями ці групи завдають матеріальної шкоди і навчальному закладу [6, с. 206].

Паралельно у 1986 року в Великобританії вступили в силу основні положення Закону про суспільний лад. У ньому підлягали законодавчого визначення поняття «групові заворушення», «бійки», «незаконні збори», «загроза застосування насильства». Вперше визначено кількість суб'єктів групових порушень громадського порядку – 12 осіб, так як менше число не відображає серйозність правопорушення. Така увага зазначеним протиправних дій було приділено в зв'язку з тим, що Закон 1936 роки не відображав суспільної небезпеки подібного роду правопорушень [7, с. 24]. Крім групових безпорядків в Законі виділені -насильницькі заворушення. Вони припускають примус одним із суб'єктів злочину ще двох або більше осіб спільно з ними вчиняти дії, що змушують присутніх турбуватися за свою безпеку. Визначено відповідальність за протиправні дії або дії, спрямовані на один і той же об'єкт. Насильницьким визнається поведінка, спрямована як на самих потерпілих, так і на їх майно, при цьому передбачено покарання у вигляді позбавлення волі до 5 років, і штрафу. Матеріали, опубліковані в журналах «Police Journale» і «Police», повністю присвячені питанням вдосконалення законодавства Великобританії по боротьбі з порушеннями громадського порядку, які останнім часом стали приймати масовий характер [8, с. 7]. Необхідно відзначити, що реакція законодавця на зміну динаміки і характеру групових і масових

заворушень була як не можна більш своєчасна. Вона дозволила впорядкувати призначення кримінальних покарань судами і визначити права і обов'язки поліції при розслідуванні правопорушень безпосередньо на місці.

Незважаючи на те, що деяке зростання групового хуліганства відзначався і в 1967-1969 роках, на що неодноразово зверталася увага в дослідженнях, присвячених хуліганства, норми, що передбачають відповідальність за даний вид протиправного діяння, в нашій країні прийнято не було. «Як показують вибіркові дослідження, групи, які вчиняють зазначені дії, найчастіше утворюються випадково, а якщо і бувають більш-менш стійкими, то склалися зазвичай не для хуліганських дій. Але тим не менше хуліганство, вчинене групою осіб, є більш суспільно небезпечним, ніж вчинений однією особою. Зростання відносної кількості групових хуліганств викликає обґрунтовану тривогу» [9, с. 56].

Як показало вивчення матеріалів кримінальних проваджень та судових вироків, основну масу групових порушень громадського порядку вчиняють саме добре підготовленими, спортивними молодиками. При цьому більшу частину груп складають добре, задалегідь сформовані групи осіб. Часто злочини, вчинені добре знайомими між собою правопорушниками. Причому, 3/4 групових хуліганств відбуваються за попередньої змови і лише 1/4 спонтанно без попередньої змови та розмежування ролей.

Не завжди початкове формування групи має на меті вчинення злочину, хоча вже і має антисоціальну спрямованість, що виражається в спільному споживанні спиртних напоїв, наркотичних засобів і токсичних речовин, а також у вчиненні дрібних правопорушень.

Слід зауважити, що проведений аналіз слідчої та судової практики дає підстави стверджувати думку про те, що вікова категорія учасників групових порушень громадського порядку на різні види груп визначається перш за все психологічними особливостями певних вікових категорій правопорушників.

Деформація особистісних якостей і поведінки правопорушників може здійснюватися як під впливом окремих осіб, так і в процесі групового спілкування. Для осіб, що вчинили злочин типовим є їх зв'язок із злочинним середовищем. Зв'язок учасників з криміногенними групами з подальшою протиправністю поведінки полягає в прямому навчанні злочинної поведінки у взаємному «збагаченні» соціально-несхвальними поглядами і навичками, в ослабленні почуття особистої відповідальності за порушення норм і правил поведінки в суспільстві, зняття почуття страху перед можливим покаранням.

Крім зазначених вище: антигромадської психології, що виявляється в егоїзмі, нехтуванні ін-

тересами інших людей, ефективності та імпульсивності поведінки, споживанням алкогольних напоїв, низьким рівнем культури, часто певним соціальним статусом сім'ї, колом спілкування, в деякому випадку формує антигромадську установку – для хуліганства характерні і неорганізованість дозвілля, в більшості випадків залежить від диспропорцій в соціально-культурному розвитку, коли культурні центри відходять на другий план у порівнянні з необхідністю промислового і житлового будівництва, а в деяких випадках просто перестають існувати через фінансові труднощі. Підвищена концентрація населення, особливо молоді в студентських містечках, де крім гуртожитків не буває навіть спортивних споруд, збільшення стресових ситуацій, вирішення яких, в більшості випадків, відбувається в конфліктній формі, збільшує показники групових порушень громадського порядку.

Варто також додати у більшості випадків вчинення групових порушень громадського порядку сприяє обстановка безкарності, що виникає через невчасність прийняття заходів правоохоронними органами, судами, недосконалістю кримінального законодавства, невідповідності покарання тяжкості вчиненого злочину.

Судова практика відносить також до масових заворушень факти насильницького звільнення натовпом осіб, які перебувають в місцях позбавлення волі, або заарештованих, які утримуються під вартою в слідчих ізоляторах.

Під організацією групових порушень громадського порядку розуміється діяльність особи або декількох осіб по об'єднанню натовпу або керівництво нею з метою здійснення злочинних діянь.

Під насильством розуміється як фізичне, так і психічне насильство. Воно може виражатися в погрозі вбивством або заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю, нанесенні або загрозу нанесення побоїв, а також в заподіянні або загрозу заподіяння легкого, середньої тяжкості і тяжкого (без особливо обтяжуючих обставин) шкоди здоров'ю.

Насильство в ході масових заворушень є заподіяння шкоди здоров'ю різної тяжкості або побоїв і катувань. Під погрозами розуміються насильницькі посягання на матеріальні цінності (псування і знищення майна).

У більшості випадків організатори і учасники масових заворушень діють з хуліганських спонукань, з почуття злоби, помсти. Цим почуттям схильні до найбільш несвідомі громадяни, які легко піддаються «психології натовпу».

Масові заворушення є тяжким злочином, що дестабілізує обстановку в районах проживання населення, що підриває підвалини суспільства і держави, що порушують нормальну життєдіяльність громадян, роботу підприємств, установ, організацій. Вони можуть виникнути спонтанно в

результаті порушень законності або тактично неправильних дій співробітників поліції.

З метою успішної роботи щодо попередження групових порушень громадського порядку та масових заворушень співробітникам поліції необхідно знати ознаки загострення соціальної напруженості і міжнаціональних протиріч, які можуть перерости в масові заворушення. Ці ознаки можуть бути:

- прояв значними групами громадян невдоволення недовіками у вирішенні економічних, соціальних і політичних проблем, діями органів влади та місцевого самоврядування;

- загострення міжнаціональних та міжрегіональних відносин;

- зростання злочинних посягань на життя, здоров'я і власність громадян;

- погіршення екологічної обстановки і т.д.

Необхідно відзначити, що самі по собі названі причини і умови не обов'язково завжди призводять до виникнення групових порушень громадського порядку і тим більше до масових заворушень.

Підсумовуючи вищезазначене можна резюмувати, що велику небезпеку становлять неформальні лідери, які можуть стати організаторами групових порушень громадського порядку та масових заворушень. Ці особистості мають талантом об'єднання і згуртування людей, можуть підпорядковувати їх своїй волі, переконувати і «заводити натовп». Незважаючи на дещо меншу ступінь суспільної небезпеки вчинення групових порушень громадського порядку у порівнянні з масовими заворушеннями не слід забувати про швидкий та раптовий перехід одного кримінально-караного діяння у інший. Тому надзвичайно важливо вживати заходи профілактики на шляху виникнення організаторів та підбурювачів групових порушень громадського порядку.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
2. Кримінологія і профілактика злочинів / Под ред. професора А. І. Алексєєва. – М., 1989. – С. 366.
3. Побегайло Е. Ф. Кримінологічна характеристика осіб, які вчинили тяжкі насильницькі злочини. – М., 1976. – С. 50–51.
4. Карпець І. І. Злочинність: ілюзії і реальність – М., 1992. С. 376–378.

5. Самоделкин С. М., Сибіряков С. Л. Неформальні громадські об'єднання молоді та зміцнення правопорядку. Рекомендації для співробітників органів внутрішніх справ Волгоградської області / За ред. Самоделкина С. М. – Волгоград, 1988. – С. 133–135.

6. Злочинність і кримінологія в сучасній Японії. – М., 1989. – С. 206–207.

7. Удосконалення законодавства щодо громадського порядку. Проблеми злочинності в капіталістичних країнах. За матеріалами зарубіжної преси. – № 7. – М., 1987. – С. 23–25.

8. Police Journale 1986. 59. № 1 pp. 6–19.

9. Власов В. П., Лубшев Ю. Ф. Боротьба з хуліганством. – М., 1972. – С. 79.

Анотація

Джафарзаде Джафар Теймур Огли. Поняття та генезис виникнення групового порушення громадського порядку. – Стаття.

У статті висвітлено деякі моменти щодо розуміння поняття групового порушення громадського порядку. Визначено основні риси формування даного кримінально-караного правопорушення. Проаналізовано поняття та запропоновано класифікацію видів вчинення групового порушення громадського порядку.

Ключові слова: громадський порядок, громадська безпека, групове порушення громадського порядку, масові заворушення, групове хуліганство.

Аннотация

Джафарзаде Джафар Теймур Огли. Понятие и генезис возникновения группового нарушения общественного порядка. – Статья.

В статье освещены некоторые моменты относительно понимания понятие группового Нарушение общественного порядка. Определены основные признаки формирования данного уголовно-наказуемого правонарушения. Проанализировано понятие и предложено классификацию видов совершение группового нарушение общественного порядка.

Ключевые слова: общественный порядок, общественная безопасность, групповой Нарушение общественного порядка, массовые беспорядки, групповые хулиганство.

Summary

Dzhafarzade Dzhafar Teimur Ohly The concept and genesis of group disorder. – Article.

The article highlights some points of understanding the concept of group violation of public order. Identified the main feature the formation of this criminal offense. Analyzed the concept and proposed the classification of the types of the commission of a group of violation of public order.

Key words: public order, public safety, group violation of public order, riots, group hooliganism.